

і чоловіків, проте традицію розвитку жіночого руху в Україні, який був важливим чинником ґендерних змін, було, таким чином, перервано. Натомість в Західній Україні український жіночий рух отримав продовження та розвиток, у значній мірі в зв'язку з відповідними рухами жінок в інших країнах Європи, свідченням чого є діяльність потужного «Союзу українок» та його участь у міжнародному жіночому русі в 1920–1930-х рр.

Таким чином, жіночий рух на теренах України, як Наддніпрянської, так і Західної, попри певну специфіку, пов'язану з політичним розвитком Росії та Австро-Угорщини, відбувався в межах та у відповідності до процесів, які проходив жіночий рух решти країн європейського світу, повторюючи цей розвиток в більшості структурних та ідейних компонентів. А в деяких його проявах, таких як жіночий освітній рух, навіть випереджаючи його. Синхронність перебігу історичних

ґендерних змін в Україні та західних країнах європейського світу є, таким чином, важливим чинником участі України в світовому цивілізаційному поступі.

1. *Богачевська-Хомяк М.* Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939: Пер. з англ. / М. Богачевська-Хомяк. – К., 1995. – 424 с.
2. *Кобченко К.* Вхідження жінок у «чоловічий» храм науки: Університет Св. Володимира і жіноцтво / К. Кобченко // Українознавство – 2009: Календар-щорічник. К., 2008. – С. 84–95.
3. *Кобченко К.* Жінки з Наддніпрянської України у вищій школі Швейцарії (кінець XIX – початок XX століття) / К. Кобченко // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2005. – Вип. 39–40. – С. 611–627.
4. *Смоляр Л.* Жіночий рух України як чинник ґендерної рівноваги та ґендерної демократії в українському соціумі. [Електронний ресурс] / Л. Смоляр. – Режим доступу: <http://party.civicua.org/women/zhruh.htm>.
5. *Смоляр Л.* Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії / Л. Смоляр. – Л., – 1998. – 408 с.
6. *Kleinau E.* Bildung und Geschlecht: eine Sozialgeschichte des höheren Mädchenschulwesens in Deutschland vom Vormärz bis zum Dritten Reich. Weinheim / Elke Kleinau. – 1997. – 304 s.
7. *Neumann D.* Studentinnen aus dem Russischen Reich in der Schweiz (1867–1914) / Daniela Neumann. – Zürich? 1987. – 270 s.

Катерина Левченко

Ґендерна дискримінація як показник «недомодернізації» українського суспільства

Аналізуються складові процесу цивілізаційного та модернізаційного розвитку сучасної України, невід'ємною частиною яких мають бути політика та практика, пов'язані із утвердженням прав людини, забезпеченням рівноправності всіх перед законом, політичною участю громадян, верховенством права, включаючи принципи ґендерної рівності. Наведені приклади та оцінки в зазначених сферах дають підстави для висновків, що сучасний стан української державності та суспільства не відповідають класичному розумінню модернізації і потребують суттєвих демократичних змін.

The author reviews components of civilization's and modernization's processes in Ukraine, part of which must be policy and practice related to the promotion of human rights, political participation of citizens, rule of law, including principles of gender equality. The examples and assessment in these areas allow to conclude that the current situation of the Ukrainian state and society do not meet the classic sense of modernization and require substantial democratic change.

Про модернізацію зазвичай згадують в контексті технологічних чи економічних перетворень. Між тим класичне розуміння модернізації в політичній та соціальній науці пов'язане, в першу чергу, з діями з утвердження прав людини, забезпеченням рівноправності всіх перед законом, політичною участю громадян, верховенством права. Серед них важливе місце займають і права жінок, про що писав ще засновник соціології Г. Зіммель [5], досліджували наші сучасники У. Бек [2], французький філософ М. Фуко, російські політологи С. Айвазова, О. Хасбулатова [3] та інші.

«Більшість шансів – більшій кількості людей» – основний смисл модернізації. Відповідно, розширення шансів стосується і чоловіків, і жінок. Враховуючи традиційне дискриміноване становище жінок в суспільстві, наявність суттєвих порушень їхніх прав, кількість виявів яких в Україні за останні роки не тільки не зменшилась, а, навпаки, збільшилась, розширення шансів має стосуватися насамперед жінок.

Тому вимоги повноти громадянських прав для жінок і проблематика ґендерної рівності є важливою частиною модернізаційних процесів, взаємозв'язок між якими глибоко проаналізований дослідниками [1]. Невипадково аналітики Всесвітнього економічного форуму в Давосі щорічно публікують доповіді «Глобальний ґендерний розрив», вбачаючи в ньому гальмо для модернізаційних процесів. До показників відносять, серед інших, можливість рівної економічної участі жінок і чоловіків, доступ до освіти, охорони здоров'я, процесу прийняття рішень та управління державними справами тощо [4].

Не дивлячись на приєднання до всіх міжнародних документів щодо прав жінок та проголошення рівноправності громадян в Конституції України та національному законодавстві, ґендерна дискримінація набирає обертів в Україні,

а жінки фактично залишаються громадянками другого сорту. Форми цієї дискримінації можуть бути кричущими, можуть бути малопомітними, але їхні дії є впливовими. Наведемо декілька конкретних прикладів.

В складі Кабінету Міністрів України (2010–2011 рр.) немає жодної жінки. Різниця в заробітній платі жінок і чоловіків за працю рівної цінності складає більше 30 % на користь останніх. При цьому рівень освіти жінок навіть вищий, ніж у чоловіків. Насильство в сім'ї та торгівля людьми також мають ґендерне забарвлення. Так, серед потерпілих від насильства – більше 90 % жінки. 98,6 % жінок серед працівників дошкільних закладів, 84,5 % – в середніх школах. Загалом, жінки працюють у соціально важливих, але низько оплачуваних державних секторах (наприклад, освіта, охорона здоров'я та соціальні послуги). Поширеною є прихована дискримінація, що вкоренилася в суспільній свідомості, консервативних ґендерних стереотипах, коли роль жінки пов'язується виключно з сім'єю, а чоловіка – з суспільною діяльністю. Непредставленість жінок у сфері прийняття рішень суперечить принципам демократичного розвитку і є також виявом ґендерної нерівності в Україні.

Сексизмом переповнені оголошення про працевлаштування. Встановлюються нові обмеження на роботу жінок, приймаються відверто дискримінаційні нормативні документи. Подвійне навантаження на жінок, які працюють і в суспільному, і в домашньому господарстві не зменшується. На 4–6 годин більше за чоловіка працює жінка за рахунок праці в домашньому господарстві, яка не враховується як продуктивна, а тому не оплачується й не враховується в пенсійних системах. Вимушене проведення часу в декретних відпустках в ситуації нерозвинутості інфраструктури дитячих садків при мізерних виплатах на дитину призводить

до дискваліфікації жінок, зменшення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, незнанню та нерозумінню своїх трудових та соціальних прав.

Повна бездіяльність держави та неспроможність захистити жінок від порушення їхніх прав виявляється в широкому розповсюдженні сексистської реклами. Використання образливих та принизливих образів жінок в сучасному медійному просторі України не викликає ніякої реакції з боку держави навіть при багаторазових зверненнях громадських організацій. Судові та інші механізми захисту від дискримінації жінок не працюють.

Дискримінація за ознакою статі, зрозуміло, не з'явилася сьогодні, вона існувала і раніше. Але не було такого відвертого нерозуміння та ігнорування проблеми, тотального руйнування інституцій, дискримінаційних виступів керівників держави, не приймалися відверто дискримінаційні нормативні документи. І при цьому ґендерна проблематика як частина соціальної політики та дотримання прав людини (навіть на рівні декларацій) ніколи не була пріоритетною для влади. Її можна навіть ідентифікувати як маргінальний напрям. Події останнього року показали, що ґендерна політика стає реальною політикою, а порушення прав жінок та їхня дискримінація є складовими сучасного життя. Як наслідок, 2010 р. експертами був визнаний роком ґендерного протистояння влади та суспільства, а ґендерний індекс розвитку України впав на півтора десятка пунктів.

Таким чином, процеси вивільнення жінок, зменшення дискримінаційних виявів і процеси модернізації пов'язані один з одним. Модернізація водночас є основою до визнання прав жінок і неможлива без їх дотримання державою та розуміння суспільством. Тим більше, що правові умови для цього в Україні вже створені.

Ступінь повноти реалізації жінками комплексу прав людини можна вважати індикатором модернізаційних перетворень та виявом дійсних намірів керівників держави щодо підтримки та стимулювання такого руху. Оскільки нові правила суспільного розвитку створюються, коли жінки, цитуючи С. Айвазову, вступають в раніше закриті для них сфери політичного та економічного життя [1, с. 322]. Враховуючи, що за кількістю жінок у парламенті Україна займає 110 місце серед 188 країн, то «цивілізаційний проект» «Україна» є близьким до утопічного. Найнебезпечнішим є те, що не тільки сучасна політична, але й інтелектуальна еліта країни також далека від розуміння важливості ґендерних перетворень як частини демократичного та цивілізаційного розвитку держави.

Тож окрім чисельних рекомендацій щодо формування та розвитку ґендерної політики, яких розроблено чимало і які найчастіше реалізуються лише експертами та громадськими організаціями, необхідні суттєві зміни в осмисленні джерел та засад цивілізаційного та модернізаційного розвитку вітчизняними ідеологами.

1. Айвазова С. Г. Модернизация как контекст гендерного равноправия. – Модернизация и политика в XXI веке / С. Г. Айвазова. – Отв. ред. Ю. С. Оганисян; Институт социологии РАН. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – С. 318–334. 2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с. 3. Гендерные аспекты политической социологии. Учебное пособие для студентов вузов / Отв. редакторы С. Г. Айвазова, О. А. Хасбулатова. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – 260 с. 4. Дослідження Всесвітнього економічного форуму «Глобальний ґендерний розрив. Звіт за 2009 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.weforum.org/en/Communities/Women_%20Leaders_%20and_%20Gender_%20Parity/GenderGapNetwork/index.html/. 5. Simmel G. Philosophie de la modernite / G. Simmel. – P., 1989. – P. 159–161.

Андрій Орлов

Динаміка образу маскулінності та фемінності у полікультурному середовищі (досвід соціологічного дослідження)

Статтю присвячено дослідженню ґендерних стереотипів у різних етнічних культурах, які тривалий час знаходяться у процесі тісної взаємодії в одному регіоні. Ґендерний аспект розглядається як один із чинників, що має вплив на процес міжетнічної взаємодії.

The author investigates gender stereotypes in different ethnic cultures which? Involved into the process of close interaction and living in one region. Gender aspect is interpreted as one of the factors affecting the process of inter-ethnic interaction.

В Україні в останні десятиліття відбулися різкі трансформації соціальної та етнокультурної реальності, що позначилося на зміні та «розпаді» культурних установок і стереотипів представників багатьох народів. У той же час дослідники-емпірики відзначають, що на практиці можна нерідко зустріти значні відмінності в етнічних образах в різних культурах. При цьому зазначається, що стереотипізація збереглася і навіть посилилася у спільнотах з полікультурним складом, де виникає найбільше контактів та взаємозапозичень між етнокультурами. В контексті нашого дослідження актуальності набуває вивчення саме ґендерних стереотипів, тобто образів маскулінності та фемінності як індикаторів трансформації культури у полікультурному середовищі.

Поняття «фемінінний» і «маскулінний» активно почали використовуватися разом з розробкою концепції ґендеру і живаються в ґендерних дослідженнях для позначення культурно-символічного значення «жіночого» і «чоловічого». Маскулінність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття

статеворольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації [3, с. 71]. Фемінінність – це власність особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок [3, с. 141].

Намагаючись відповісти на питання про виникнення та формування ґендерних стереотипів, Е. Іґлі свого часу висунула припущення про те, що сталі відмінності чоловічих і жіночих соціальних ролей є причиною формування відповідних ґендерних стереотипів загалом у культурі. Як зазначає Н. Лебедева, існує значна узгодженість ґендерних стереотипів в багатьох культурах. Чоловіки сприймаються як агресивні, зухвалі, домінуючі, винахідливі, сильні, незалежні, розумні; жінки – як емоційні, мрійливі, чутливі, покірні і забобонні [2, с. 39–40].

Відповідно і процеси ґендерно-рольової соціалізації чоловіків і жінок в різних культурах мають багато відмінностей. Для жінки, згідно з історично сформованими патрі-